

Sälg, *Salix caprea*



Boo Hembygdsgårds vådräd, Koldalen.

Sälgen är ett lövbärande träd, som urskiljs lättast på vintern genom sina silvriga blomknoppar, ”kissarna”, på de kala grenarna. ”Sov, du lilla videung, än så är det vinter, ...”. Många av oss kommer ihåg Elsa Beskows illustration till Zacharias Topelius barnvisa.

På våren är sälgen bland de första trädslagen, som blommar. Hasselns och klibbalens blommande hängen kommer före, men de är mer anspråkslösa. Sälgen är tvåbyggare, det betyder att han- och

honblommorna sitter på skilda träd. Hanträdens blommor är gula och honträdens är gröna. Blommande sälg är full av nektar och pollen och blir många insekters första näringsrika föda på våren. Nyvaknade bin och humlor, olika flugor och skalbaggar lockas till sälgen liksom övervintrande citron- och näselfjärilar, påfågelsögon och nykläckta nattflyn. Insekter, som senare är en förutsättning för all pollinering av fruktträd, bärbuskar och vildväxande bär. De är också föda för de första nyanlända flyttfåglarna.

Först några veckor efter blomningen slår sälgens blad ut, som är mörkgröna ovala med glatt ovansida och filthårig grå undersida. Sommartid smälter sälgen samman med annan grönska, medan den på hösten återigen framträder och kan få gul vacker höstfärg.



Gammal sälg vid Hermelinsvägen i Boo med kläckhål av myskböck i den gamla gråa barken. De yngre skotten på bägge sidor om huvudstammen har slät grågrön bark.



Till vänster blommande sälg, i mitten hanblommor med honungsbi och till höger myskböck på strätta, kroppsstorlek cirka 3 cm.

Sälgen är ljuskrävande och växer ofta som flerstamligt träd med uppåtriktade grenar i en rikligt förgrenad krona. Tillväxten är snabb, årsskotten kan vara långa, 1 - 1,5 meter. Huvudstammen på sälgen blir sällan mer än 60 - 100 år, men rotsystemet är konkurrenskraftigt och kan överleva både skogsbrand och nedsågning. Den skjuter lätt stubbskott och svarar med nya skott efter hamling. Barken på unga skott är grågrön och slät, medan äldre bark blir grå, skrovlig och fårig. Sälgen når vanligen en höjd av cirka 10 meter och ibland 15 meter eller mer.

Sälgen är ett pionjärträd, som invandrade söderifrån för cirka 11 - 13 000 år sedan tillsammans med asp, björk och sannolikt rönn långt före ädellövträden. Den etablerar sig snabbt på friska marker, längs åkerrenar, vägdiken och på ruderatmarker. Sälgen sprider sig spontant med vinden genom sina tusentals frön. Små luddiga hårtofsar på frökapslarna underlättar spridningen.

Sälgen anses av många människor som ett mindre värdefullt sly- och skräpträd, det huggs ner, gallras och städas bort. Genom jordbrukets och skogsbrukets rationaliseringar har också många sälgräd försvunnit i landskapet. För den biologiska mångfalden en stor förlust och anledningen till att många arter knutna till sälg idag bedöms som hotade och är rödlistade.

Under sina olika åldersstadier som levande och som död ved ingår sälgen i många djurs livscykel. Cirka 180 olika fjärilsarter har sin larvutveckling hos sälg och viden, exempelvis videsvärmare, allmän träfjäril, rosenryggat ordensfly, vinbärsfuks och sorgmantel. Mer än 75 skalbaggsarter lever på sälgens blad, blommor och knoppar. Ytterligare över 200 skalbaggsarter är beroende av sälgens döda ved och bark. Exempel på skalbaggar knutna till sälg är videbock, myskbock, sälgvedbock och rödhalsad cylinderbock. Ingen annan växt föder så många olika bladsteklar, gallmyggor och andra småkryp. Till det kommer ett flertal trädsvampar som sälgticka, doftticka och kuddticka liksom lavar som lunglav och skrovellav som lever på sälg. Döda grenar och lös ved gör sälgen intressant för hålbbyggande fåglar. Större och mindre hackspett liksom vitryggig hackspett använder sälgens murkna ved för födosök. (Uppgifter ur *Ehnström, Holmer: Säl, livets viktigaste frukost*. SLU CBM Centrum för biologisk mångfald, WWF Världsnaturfonden och SNF Naturskyddsföreningen 2009.)

Sälgen tillhör familjen videväxter, *Salicaceae*, och släktet *Salix* med cirka 300 arter bara på norra halvklotet. I Norden är 36 olika arter upptagna i *Mossberg Stenberg: Den nya nordiska floran 2010*. Bland arterna kan nämnas *Salix alba*, vitpil, *Salix fragilis*, knäckepil, *Salix pentandra*, jolster, *Salix herbacea*, dvärgvide, *Salix glauca ssp glauca*, ripvide, *Salix cinerea*, gråvide, *Salix repens var repens*, krypvide, *Salix purpurea*, rödvide och *Salix daphnoides ssp daphnoides*, daggvide. Videväxterna korsar sig dessutom lätt och kan vara svåra att artbestämma. I plantskolorna finns ytterligare många varieteter och sorter till försäljning.

På 1970-talet började sälg och andra snabbväxande viden att odlas i södra och mellersta Sverige på försök som så kallad energiskog, för flisning till biobränsle. Avskurna skott av pil utvecklar lätt rötter, när de sticks ner i marken, en egenskap som utnyttjas. Levande ungsnitt, käppar av korgvide, saluförs för att bygga kojor och flätstaket.

Historisk sett har sälgen varit ett viktigt komplement som kreatursfoder. Den gillas även av älg, rådjur, ren, hare och bäver. Sälgens ved, som är ljus, mjuk, lätt och seg användes till slöjdarbeten och möbler. Sälgens bark innehåller garvsyra, vilket användes vid skinngarvning och salicylater, som är verksamma vid sårtytt och huvudvärk. Barn gjorde vårflöjter och sälgpipor av de unga skotten.

Sälgen växer ofta solitärt som vårdträdet vid Boo Hembygdsgård eller trädet vid Hermelinsvägen. Men sälgen utvecklas också tillsammans med andra viden och bildar längre buskridåer, gärna i strandlinjer och i friskare marker som vid Mensättra gärde (våtmark) längs Värmdövägen och längs Sockenvägen nedanför Fregattbacken vid Kompassvägen.

Mars 2017, rev. mars 2022

Text Ulla Brunö, Kerstin Lundén

Foto Kerstin Lundén, Olle Robin